

**GIOVANNI SARTORI: PLURALISMUS, MULTIKULTURALISMUS A
PŘÍSTĚHOVALCI. ESEJ O MULTIETNICKÉ SPOLEČNOSTI.
PŘEKLAD KAROLINA KRÍŽOVÁ, DOKOŘÁN 2005.**

Martin VRAŠTIL
Katedra antropologie FF ZČU Plzeň

Kniha Giovanni Sartoriho *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci* vychází v době, kdy se toto téma stalo i u nás široce diskutovaným. Události posledních let však těmto diskusím poněkud změnila těžiště. Dříve byl multikulturalismus téměř synonymem tolerance, alespoň na té oficiální politické úrovni. Kdo nechtěl docílit otevřené multikulturní společnosti, byl téměř označen za xenofobií existenci a maloměšťáka. Oproti tomu v akademickém diskurzu nebyla situace tak jednoznačná a diskuse probíhala a probíhá. Problém je však stále v tom, že ačkoliv i se v politické sféře stalo téma multikulturalismu otevřenějším, nedochází v podstatě žádné přínosné pronikání mezi těmito sférami neprobíhá. Dochází tak k vyprazdňování pojmu multikulturalismus v právě sartoriovském smyslu slova a jeho zpětným naplňováním nejrůznějšími, často velmi mlhavým obsahem.

Z výše uvedených důvodů by těm, kteří mají potřebu se o multikulturalismu vyjadřovat, neškodilo zajímat se také trochu o teoretické pozadí toho, co chtějí vyplňovat v praxi. Sáhnut například po této publikaci známého italského politologa, profesora na Univerzitě ve Florencii a na Columbia University v New Yorku, který je u našich nakladatelů vcelku populární. V češtině již vyšlo jeho *Srovnávací ústavní inženýrství* (Slon, 2001) a politologická klasika *Strany a stranické systémy* (CDK, 2005). *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci* je pak překladem již druhého, rozšířeného italského vydání, s Doplňkem, napsaným v reakci na události z 11. září 2001.

Kniha má tři části, sice navazující, ale více méně uzavřené. Není proto zcela od věci, přiblížit si každou zvlášť. Ta první, nazvaná Pluralismus a svobodná společnost, je především o Sartoriho vymezení a opětovném naplnění pojmu pluralismus, který se stal v průběhu své historie výrazem natolik vágním, že téměř ztratil své opodstatnění. Autor se jej však nemíní vzdát a bere si jej do štítu při svém tažení proti jinému pojmu – multikulturalismu. Velkou pozornost přitom věnuje právě tomu, aby tyto dva zdánlivě podobné pojmy odlišil a nakonec postavil proti sobě – tak, jak se zavazuje již v předmluvě.

Co je tedy pluralismus? Velmi originálně řečeno (na str. 14) je pluralismus „genetickým kódem otevřené společnosti“ – proto do něj Sartori vkládá takové naděje, proto je jeho „rozluštění“ pro politickou koncepci pro zacházení s přistěhovalci (a jinými kulturami obecně) tak důležité. Ještě důležitější však je uvědomit si, že pluralismus není jednoduše mnohost, to by bylo nemístně zjednodušující. Mnohost je v pluralismu považována za hodnotu. Zde se dá předběžně vytušit, proč je Sartorimu islám právě pro pluralismus velikým oříškem – nejvíce v islámu je mnohost (rozumějme názorová, kulturní, hodnotová apod.) nejméně ceněna (tak na to alespoň pohlíží Sartori, ale i mnoho dalších). Pluralismu je však třeba si cenit, aby bylo možno být jeho součástí. Toto se vyjevuje mimo jiné v tom, že Sartori nastoluje podmiňující vztah mezi pluralitní společností a společností sekulární, tedy takovou, jež je historicky spjata s tolerancí. Ta vede k rozmanitosti, která je ceněna pluralismem. A

jelikož tolerance je předpokladem pluralismu, je pluralismus uzavřený jen netoleranci. Je pak poněkud sporné, na základě čeho vyřadíme jeden z možných výrazů mnohosti (netoleranci) z množiny tolerovaných mnohostí – nicméně můžeme v Sartoriho duchu předpokládat, že mnohost nerovná se nekonečnost a má tedy své hranice (jak uvidíme dále, velice pevné).

Jinou (samozřejmě ovšem související) rovinou pluralismu je jeho politická sféra. V ní se projevuje mimo jiné stranickým systémem, který je přímým výrazem zájmu na mnohosti. Jeho dalšími zásluhami jsou například umírněné konflikty, odehrávající se v každodenní politické praxi, ale které jsou podloženy hlubinným konsensem ohledně základních norem a hodnot (který se však také stále vyvíjí). Navíc, je-li ctěn pluralismus, a tedy mnohost brána jako hodnota, nemůže dojít k tyranii většiny, která je latentní hrozbou většinových systémů.

V závěru prvního oddílu se dostáváme k principu vzájemnosti – tedy recipročního sdílení tolerance a životního stylu. Tento je u multikulturalistů silně zanedbán až vytěsněn. Sartori dále odmítá automatický nárok na občanství – ten kdo se o něj uchází, musí přijmout určité standardy a chtít se stát pozitivním členem společnosti. Přiznané občanství, jakožto záruka integrace je nebezpečný mýtus. Společnost nemá povinnost přijmout každého, musí bránit svůj pluralismus.

Ačkoliv byl již naznačen v úvodní části, vztah pluralismus – multikulturalismus je stěžejním tématem části druhé, nazvané Multikulturalismus a segmentovaná společnost. Dělí se zde multikulturalismus na to, co se v jiných článcích označuje jako multikulturalita, tedy současný (i minulý) stav světa, kdy jedna kultura neexistuje izolovaně od druhé, stejně tak je již dnes monokulturalistická společnost iluzí. Takový multikulturalismus existuje v rámci pluralismu a je i žádoucí. Oproti tomu se dnes prosazuje multikulturalismus druhého typu, který Sartori nazývá antipluralitní. Jeho kořeny dohledává poněkud nezřetelně až u Marxe, přičemž dospívá až téměř ke spikleneckým teoriím, když píše na straně 41: „I v Americe proto teoretické multikulturalismu patří k intelektuálům, kterým se dostalo široké marxistické průpravy a kteří možná ve svém podvědomí nahrazují prohraný antikapitalistický třídní boj kulturním bojem proti *establishmentu*...“ Další výpad vede Sartori vůči výrazu multikulturalismus jakožto složenině, založené na pojmu kultura, který ovšem není v rámci multikulturalistického diskurzu nijak definován.

Několik kapitol je pak věnováno sporu s jiným myslitelem, zabývajícím se multikulturalismem, americkým filosofem Charlesem Taylorem. Jeho dvě práce máme rovněž v češtině, včetně té, na kterou se Sartori odvolává. Jde o sborník *Multikulturalismus: Zkoumání politiky uznání*^[1], kde je kromě samotné stati *Politika uznání* i několik reakcí na ni, mimo jiné od M. Walzera a J. Habermanse. Výtky, vedené Sartorim vůči Taylorovi jsou ovšem v podobném duchu, jako výše zmíněné teorie o zhrzených marxistech. Odvolává se na Taylorovo údajné slovíčkaření, přičemž sám se mu nevyhýbá. A redukovat formy útlaku na holocaust či politické procesy? To už je více než ostrá argumentace.

Vrátíme-li se však k jádru věci, pak multikulturalismus je vůči pluralismu v opozici zejména proto, že si mnohost vynucuje – staví na odlišnostech, zdůrazňuje je a tím podněcuje dezintegraci. Dalším sporným výsledkem aplikace multikulturalismu je pro Sartoriho *diferencované občanství*, tedy takový stav, kdy stát ztrácí svoji legitimitu, protože není schopen vidět specifickou etnicko-kulturní zakotvenost jedince a ten je tímto utiskován. Multikulturalismus je pak ten, kdo tomu kterému jedinci (či skupině) „odhaluje“ jeho zakotvenost, na základě které tento uplatňuje nejrůznější nároky na uznání – je totiž možné, že si jí předtím nebyli vědomi. Sartori mu také připisuje snahu o naprostou separaci a strnulost takovýchto skupin, které se pak stávají nedobrovolnými, askriptivními, tudíž naprosto nepluralitními.

Kniha se jmenuje *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci*. A jelikož se blížíme ke konci (vyjma Doplnku), je na čase dostat se k přistěhovalcům. Není sporu o tom, co je

třeba s přistěhovanci udělat – je třeba je integrovat, přičemž integrace má samozřejmě blíže k asimilaci, než k diferencovanému občanství. Otázkami pro Sartoriho jsou: koho integrovat (a kým)? Jak integrovat? Proč integrovat? První otázka je zodpovězena poněkud tajemně na straně 68: „...nelze zastavit počet migrantů tím, že jim umožníme vstup do země“. Otázky jak a proč dle mého bohužel také poněkud vyšuměly. Zřejmé je však to, že přistěhovanci nejsou všichni stejní a tudíž i postup vůči nim nemůže být stejný. Skoro to působí dojmem, že multikulturalismus je vhodný nikoliv jako řešení kulturních tlaků na území toho kterého státu, případně uvnitř té které společnosti, nýbrž na jejich hranicích - jako strategie při azylových řízeních. Diferencované občanství je zhoubné a může vést k libovůli moci. Diferencování přistěhovalců je však pro klidný chod společnosti patrně nanejvýše žádoucí.

Dostáváme se tak k Doplnku, který byl, jak již dříve řečeno, napsán po 11. září 2001 a také jako reakce na kritiku, která byla vůči původnímu vydání studie vznesena. Trochu z toho číší uspokojení typu „já jsem vám to říkal“, nebýt samozřejmě tak tragických okolností, které k tomu vedly. Nicméně náplní této třetí části knihy je v podstatě prokázání nekompatibility islámu a pluralismu a to v duchu již výše zmiňovaném, jen samozřejmě podrobněji rozpracováno a vyargumentováno.

Malé shrnutí závěrem. Nebude se týkat ani tak obsahu, jako formy. Kniha není dlouhá, Sartori volí úsporný, úderný a velmi sebevědomý styl. Jeho okázalý důraz na samozřejmou hodnotu pluralismu je někdy až úsměvný. Čtenáři je podsouvána myšlenka, že pluralismus je to nejlepší, co si lze vůbec přát. K opatrnosti mě však nabádá vzpomínka na nejruznější články či prohlášení, která stejně neochvějně vzývala multikulturalismus. Sartori nám nejednou nahání hrůzu - dostane-li se pluralismus do krize, je všechno špatně! Pod vlajkou multikulturalismu nastane válka všech proti všem! Uznává sice nutnost *jich* pro *my*, nicméně nepotřebuje *je* příliš blízko. Červenou nití eseje jsou hranice – hranice států, hranice mnohosti, hranice tolerance, hranice moci a mnohé další. A tak ačkoliv pluralismus oslabuje identity a nachází se na průsečíku komunitních linií, směrem k vnějšku potřebuje zatraceně silné, posilující se (tedy multikulturní) hranice.

Sartori se rozhodně nebojí do toho šlápnout. Neomezuje se taktem, ani opatrností. Zdánlivě smete vše, co mu stojí v cestě. Přesto ve mně po dočtení zůstává pocit, že není vše jisté tak, jak samozřejmě je to podané. Analyzuje historii islámu jako náboženství, znajícího jen boj (od svého vzniku) a hrozbu pro evropskou sociální i kulturní soudržnost. Mluví-li však o evropských koloniích, pak jen jako o zdrojích migrantů – rozklad jejich původních společností v potaz nebere. Zdá se tedy, že jde o výklad poněkud jednostranný a jako takový je užitečný. Základní problémy multikulturalismu jsou zde zasazeny do určitého kontextu a Sartori tak (i díky provokativnosti) přináší cenný příspěvek do současných diskusí na toto velmi aktuální téma.

[1] TAYLOR, Charles, 2001. *Multikulturalismus: Zkoumání politiky uznání*, Filosofia, Praha tím druhým překladem je pak

TAYLOR, Charles, 2001. *Etika authenticity*, Filosofia, Praha